

## Ол. Неприцький-Ірановський.

### Прапор України.

Гей, погляньте, рідні браття, —  
Синьо-жовтий прапор має  
Над широкими ланами,  
Й слави гідними синами!...  
Де лилася кров завзяття —  
Пісня волі вже лунає...  
Куй же зброю! Нумо в бій —  
Боронити прапор свій!...

Синя барва — блакить неба —  
Наша світла чиста мрія,  
Наша віра в людську долю  
І надія в крашу долю.  
Най же ясна барва неба  
В наших грудях серце гріє...  
Куй же зброю! Стань у бій —  
Боронити прапор свій!...

Довго сльози, царські пута,  
Голод, стогін та руїна  
Людську долю катували,  
Довго злидні панували...  
Але воля вже здобута —  
Й самостійна Україна!...  
Куй же зброю! Живо в бій —  
Боронити прапор свій!...

Жовта барва — барва жита  
Над дородними полями,  
Наші браття у могили  
Буйні голови зложили  
На землі, що кров'ю злита  
Довговічними боями...  
Куй же зброю! Гей, у бій —  
Боронити прапор свій!...

Прапор наш повстав із бою,  
Прапор наш — це гасло волі!  
Йдуть з півночі, йдуть з-заходу  
Йдуть з полудня та зі сходу  
Вороги на нас гурбою!...  
Ми-ж за волю — ляжем в полі!...  
Куй же зброю!... Марш у бій —  
Боронити прапор свій!...

Mancos, Colo. U. S. A.

## Степан Рудницький.

### Чому це так?

Передімною лежить меморіал, що його запрезентувала українська мирова делегація в Парижі мировій конференції. (Mémoire sur l'indépendance de l'Ukraine, présenté a la Conférence de la Paix par la délégation de la République Ukrainienne. Paris 1919. 125, ст. 40, 1 карта 1:4,000,000). Я прочитав його уважно й бажаю поділитися з шановним читачем моїми враженнями.

Вони неказано прикрі, так прикрі, що навіть „висушена“ науковою роботою за четвертину століття чуттєва сторона душі болоче терпить.

Усі поневолені дотепер народи, що сподівалися на всесвітньому мировому конгресі здійснення своїх політичних змагань і надій, напружили свої сили, щоби перед світовим „forum“ виказати справедливність своїх стремлінь до самостійного державного життя. В меморіялах, нотах, відзвівах їх делегацій, в виданих ними книжках, брошурах, часописних артикулах зібрано до останнього все, що научне знання й політична второпність могли дати для підпертя рідної національно-державної ідеї. Чехи й Поляки є тут просто недостижимим взором. Приготовані, доставлені й подані ними матеріяли числяться на десятки грубезних томів; скількість матеріялів, нот, книжок, брошур, атласів, мап і т. п. і т. п. величезна, їх якість здебільшого знаменита. Навіть такі малі народці як Литовці, Латиші, Ести (неодна з українських губерній має більше населення як кожний з цих народів душ!) виступили з поважною сумою пропагандової роботи.

А ми? Сорок чотири мільйонний народ? Що займає цілу одну десяту пайку (і то не найгіршу) всієї старої Європи?

Киньмо краще який пригрубий „серпанок“ на цю (розмірно) смішно малу кількість друкованих матеріялів, що на них спромоглася наша вся пропаганда за кордоном. Є між ними дещо гарного, багато негарного, а найбільше сміття, яке тільки зашкодить нашій справі. Обговорювати цілу нашу дотеперішню пропаганду за кордоном поки що шкода часу й паперу. Колись це мабуть хтось зробить і, розділивши пшеницю від полови, покличе всіляких хуторянських Норскліфів перед всенародній Страшний Суд.

Ми маємо перед собою книжку, що повинна бути вицвітом нашої політичної мудрости, доказом нашої політичної доспільности. Коли вже наш уряд, по термінольогії наших комуністів, поверх року „лиже стопи“ Антанті, повинна ця пропам'ятна „книга“, вручена найбільш міродатним представникам Антанті, бути свого роду архитвором дипломатичної мудрости й проворности. Коли пізнаємо цей меморіал, що повинен бути найліпшим з усього, що Українці зробили для своєї державної ідеї за кордоном, зможемо собі легко виробити поняття, що варті інші продукти ума наших дипломатів.

Парижський меморіал розділений на п'ять ріжної величини глав і кінцеве слово. Ось титули цих глав: I. Географія, II. Історія, III. Українська культура, IV. Економічне життя, V. Відбудовання української республіки, VI. Межі української республіки.

Почнемо від першої глави.

Я сам географ і професор географії. Як кожний „фаховець“ я склонний всюди випихати наперед свою улюблену науку. Та тут мушу виступити як противник географії. Прошу не сміятися! В такому меморіалі не має місця для 23 квартових сторінок географії. Хочби й найкраще написано! Коли наші дипломати хотіли конче блиснути перед мировим конгресом своїм географічним знанням, то вистарчало це зробити на 1 чи 2 сторінках. Але, до речі сказати: модерним, дійсно географічним нарисом, а не такою мізерною тара-

барщиною, як її бачимо на ст. 8—16. Без сліду провідної гадки, з передпотопними методами, з безліччю річевих похибок, що булиб дуже смішні, якби не були такі сумні! Чому географічне положення України фальшиво подане? Чому наші дипломати увірвали Україні від півночі і півдня рівно по одному ступіневі ширини (по 111 км.), від заходу, не знати по що, додали один, на сході вирвали два ступіні довжини (приблизно  $1^\circ=79$  км.)? І яким способом вийшли для розмірів України такі безглузді числа як 1000 і 600 кілометрів? Це нечуваний географічний анальфабетизм, що за його дають лиху ноту ученикові першої гімназійної класи! Або що значить таке речення: Україна в іншій формації як Росія і Польща через своє геологічне походження і вулканічні вибухи (sic!). Що це? Кпини з науки, чи з тієї публіки, для якої меморіал призначений? Чи наші парижські дипломати думають, що великі держави не мають при мировім конгресі своїх географічних знавців?! Що собі ці знавці подумують про українську культуру взагалі, коли в такому поважному акті, як меморіал про самостійність України, зустрінуть такі речі? І що зreferують своїм дипломатам?

Та йдім даліше! Те, що показую шановному читачеві, це тільки деякі мимоходом вирвані цвіточки безмежного безглуздя, накопиченого з систематичністю, гідною ліпшої справи, в оцім меморіалі, що міг бути так важний для нашої справи. Чи шановні дипломати не знають, що *Pidguirria* (це має бути Підгірря) є не „plateau“ (пласка височина), а *paus de collines* (горбовина)? Чи „чорноморські височини“ творять те, що називається „чорноземом“? (Дослівний перевід!) Чи шановні дипломати не знають, що низ зовється по французькому *plaine* або *terrain bas*? Вони думають, що... *vallée* із того вийшло в тексті одно місце, що може заступити географові добрий дотеп в „*Journal amusant*“, „*Punch*“ або „*Fliegende Blätter*“. Можу запевнити шановних дипломатів, що Случ не впадає до Припяти, Ворона не впадає до Дністра, що в Карпатах нема озер до 40 км. довгих і 10 км. широких, не має теж ні кедрів, ні газель на Україні і т. п. і т. п.

Та доволі цього. Перейдімо до другого уступу географічної глави, де мова йде про населення. Рівночасно обговоримо тут і VI главу й мапу, бо це все разом до себе належить.

В уступі „*Population*“ нема сливе ні одной дати (з виїмком деяких, вписаних просто з офіціальних статистик); яка булаб добра. Територія етнографічної України обчислена на 850.000 км<sup>2</sup>, значить така сама як та, що я обчислив 1910 р. Дуже я зрадив, побачивши це число, бо звичайно всі наші „інформатори“ заграниці є великі в зменшуванню української території. Та моя радість була дуже коротка. Дипломатичний автор дбав тільки, аби загальна цифра була згідна з моєю цифрою з 1910. року. Його табеля зісумована дає тільки 779.000 км.<sup>2</sup>, при визначуванню-ж поодиноких просторів він кпить собі не тільки з мене (що йому від щирого серця прощаю), але й із Чубинського, Величка, Русова, Кошового, Кордуби. Цього вже ніяк не можу простити. „Швець знай своє шевство і в кравецьтво не мі-

шайсь!" сказав маляр Кузьма Трохимович. Коли наш „учений“ дипломат сам нічого не тямить по географії, то нехай би був або держався одного автора, або на основі критичного зіставлення різних авторів нехайби зробив щось путнього! Бо це йде справа за суцільну етнографічну територію, яка є головною основою нашої державної думки.

Вчений дипломат ні одного ні другого не зробив а поступив собі просто зі злочинною ігноранцією й легкодушністю. Справедливість цього страшного закиду зараз докажу.

«Кожна нація старається — особливо в нинішній рішачій хвилі — розширити як найбільше свою територію, коли не в дійсности, то бодай на папері. Звичайно робить і одно й друге. Чуємо це добре й ми самі на власній шкурі. Для Москалів уся Україна це частина „единої, неділимої“, для Поляків усе Правобережжя — польська земля, для Румунів бодай ціла Буковина й Бессарабія це румунські землі. З якою заребучістю, до неможливости сумлінною „вилапують“, пр. хочби Поляки кожний нікчемний процентик „паперових“ Поляків, щоби на ньому оперти свої претензії до дотичного кусня української, білоруської чи іншої землі!

І з загально людського і з наукового становища я не вважаю такого способу поступовання добрим чи похвальним. Інша річ, чи він корисний. Поки що виглядає, що так. Саме нашим дипломатичним авторам меморіялу можнаб простити, колиб вони при нагоді дещо „поширили“ межі етнографічної України.

Тимчасом, що вони зробили? Так в тексті як на мапі попросту відрізали від суцільної етнографічної території України ні менше ні більше як 200.000 км.<sup>2</sup> з 5 міліонами переважно українського населення! Цю ампутацію рідної території зробили наші „учені“ дипломати головно на українському Підкавказзі, так що Україна, яку хоче мати від парижської конференції уряд директорії, не сягає по Каспій. (Власні слова меморіялу; що ця ампутація України зроблена свідомо, це знаю з власних уст д. Сидоренка, колишнього голови парижської місії.)

Пусте! скаже 99 відсотків наших політиків і дипломатів. „Коби нам тільки територія з пару губерній, то все якось то буде!“ Як громадянин я цілком не погоджуюся з цим висловом, як географ мушу заявити, що національна територія, основа нашої державної будуччини, мусить бути для всякого Українця, будь він дипломат чи ні, нерушимою святістю. Кожний український громадянин мусить її з усіх сил оберігати не тільки перед зовнішніми ворожими, але й перед різними „своїми“ недоуками.

А до того чиж не знають наші парижські дипломати, що пр. для Англії майже тільки така Україна має взагалі вартість, яка дійсно сягає по Каспій? Чи не знають вони про величезну роль, яку відгравало саме кавказький істм у великій світовій грі між Англією та Росією? Чи не знають вони, що зараз за Кавказом лежить цей пре-

важний простір — це серце Евразії, кудюю проходили й проходять головні сухопутні шляхи світової експанзії, торгівлі й лучби? Чи не знають вони, що ось тут Англія хоче скувати останнє звено ланцюха кольоній і протекторатів, що має окружити цілий індійський океан, що тудюю вона хоче провести продовження шляху Кеп—Каїро на Месопотамію й південну Персію до Індії й Ян—Тсе—Кіану, що німецький плян Берлін—Багдад був одною з головних причин світової війни і т. п. і т. п.

Колиб ще хоч українськість Підкавказзя була сумнівна! Можна-б тоді подумати: Ось Українці — взір праведників межи народами світу. Всі інші загребучі, вони-ж віддають самохіть сумнівну територію! Які-ж вони скромні й справедливі! Які принципіальні!

Коли-ж бо вже старий Чубинський, за ним Русов, Кошовий, Рудницький доказали, що Підкавказзя є дійсно українське й сягає суцільною територією по Каспій! Супроти такого безпримірного неутва, бліднуть усі інші похибки. Наведу з багатьох деякі: Північна Чернигівщина в супереч капітальному трудові нашого знаменитого статистика Русова, виразно признана етнографічно московською. Скількість Українців по цілому світу виносить тепер не 41 або 42, але мінімально 44 мільйони, максімально 48 мільйонів, скількість українців Латинників у Галичині є не 200.000 а до 500.000, числа для густоти населення просто наївні, звязані з ними міркування ще більше, числа для скількості населення по містах в загалі й з окрема фантастичні (Львів виріс на 400.000 населення!), Москалів причислено до вислянської раси (!) і т. д. і т. д.

Слава Богу! Ось кінець цій дипломатичній географії. Яке вражіння вона викличе серед антантських знавців, не хочу й міркувати. Та легко всякому зрозуміти, що вони дуже здивуються, покінчивши читання „географічної“ глави українського меморіялу. Раз тому, що найшли так багато зайвого, нонсенсового базікання, другий раз тому, що не найшли саме того, чого потрібно з географії дипломатам, а саме: політичної географії чи так геополітики. Та-ж у цілому меморіялі нема ні стрічки про (в дійсности величезне) значіння України для політичної експанзії великих західньо-європейських держав на Сході, про значіння існування чи не існування української держави для перських й індійсько-океанських плянів Англії, сирійських — Франції, левантійських — Італії, а хочби й багдадських — Німеччини! Чому це так?

Та перейдімо тепер до інших глав. Вони дещо краще зложені як географічна, але так само грішать несистематичністю й недоцільністю і так само кишать помилками. Що до історичного „фэху“, завважу велике научне відкриття учених дипломатів з Парижа. „В давній уже добі (IX.—XII. століття), панували в Києві українські графи.“ (comtes, ст. 12.) Друге відкриття: „IX.—XII. віку морські дороги не могли бути вживані тому, що непевність панувала на середземному морі“ (sic! ст. 30). Третє відкриття: „за Данила Галичина сягала аж до Сяну“ (ст. 32) і т. п. Повстання козаччини представлено

так: „Люде, що найсмільчі, творили оружні гурти, йшли в степи й побивали Татарів. Це були українські Козаки.“ Гарна теорія, нема що й казати. Добра була може 100 років тому назад! „Дипломатія Сагайдачного довела до дійсної відбудови української держави“ (ст. 35). Четверте відкриття: „Ярослав Мудрий (Jaroslav le Sage) — друга половина XII століття“ і т. п. до не схочу.

В главі про культуру, дуже куценькій, є теж декілька пахучих квіток ученої дипломатії. Перед усього, що другий український культурний діяч минушини чи теперішности надрукований у такій транскрипції, що його не пізнасть хибань знавець — Українець. Хто це: Ліпкій, Лозінкій, Ніченекі? Мішальшук? Лондкевиш? Чи Росія при кінці XVIII-го століття дійсно „сконстатувала“ існування трьох східно-славянських народів? Чому серед музиків пропущено Бортнянського, Веделя, Чайковського, Стеценка? і т. п.

Та це все пуста! І цієї глави могло б не бути в меморіалі. Він не стратив би на цім нічого. І похибки, що тут є, не такі то вже шкідливі. Чужинцеві бач трудно їх сконтролювати.

За те дуже важна, коли не найважливіша справа, це те, що би четверта глава: про економічне життя — була добра. Коли-б так було, то всі наші хиби меморіалу були-б до даровання. Теперішні часи будують держави головно на економічних основах. Коли-б меморіал зміг навести поважні економічні аргументи за збудуванням української держави, він попри свої всі хиби сповнив би прегарно своє завдання.

Що-ж одначе бачим?

Перш за все: усі статистичні дані що до продукції України є фальшиві й всюди за малі. Учені дипломати не завдали собі труду, що би обчислити продукцію для цілої, навіть ампутованої по їхньому, України. Старий „шлендріян,“ такий шкідливий для нашої справи на економічному полі, з його „дев'ятьма губерніями,“ без дочислення межових областей України, герцює собі любенько по всіх статистичних датах меморіалу, правдивим „блудом“ — маною чіпається чужинця й водить його на манівці. Чи ще й дотепер наші економічні дипломати не зрозуміли, що всякі економічні дані для всякої території треба все й усюди подавати для цілості тієї території, а не тільки для двох третин її? Чи ці панове не розуміють, що білянс України виходитиме на кожному полі неправдивим, коли так поступатимуть, як поступають? Чи вони не знають, що в наукових і економічних кругах Європи поволі починають уважати всі українські „економічні інформації“ гумбугом? І головно тому, що кожний „дипломат подає інші дані (бо один бере 8 губерній, другий 9, третій тільки 7, чи 6, чи ще як.) Це-ж прецінь невелика річ засісти одному чоловікові на пару тижнів і обчислити з офіціальних статистичних даних приблизні дані для продукції України. Тут же не ходить о можливу при такому обчисленню похибку яких кількох мільонів пудів чи навіть сотнарів. Вона лежить поміж хитаннями продукції ріжних років. А такою метою, якої вжи-

вають наші економічні дипломати, навіть у цім так важнім меморіалі дійшли вони до такого вислуду: після їх обчислення українська продукція цереаліїв вийшла на 230 мільонів метричних сотнарів. (Мої тимчасові обчислення для дійсно цілої України дали натомість суму 420 мільонів м. с.) Чи автори економічної глави меморіалу думають, що поданим ними хибним числом 230 мільонів дійсно переконають західню Европу, що Україна буде її житницею, коли стане самостійною державою? Прецінь Англієць, Француз чи Італієць візьме олівець у руку і вичислить собі без труду, що при такій продукції Україна не то що не зможе вивезти такої кількості хліба, якої потрібно голодній Европі, а ще й сама потребуватиме збіжевого привозу.

Та це тільки одна цифра. Таких фатально хибних цифр є в економічній главі дуже багато. Ось кілька вирваних з початкових пару сторінок тексту; дійсні числа покладені в скобки. Україна має після меморіалу 15% міського населення (ледви 10%), 75—80% населення України живе з хліборобства (87%), 9—10% з промислу (5%), Україна має 10% лісу (обчімхана на меморіалові межі 13%), Франція 18% (15·8%), Катеринослав, Полтава, Таврія, Херсон мають тільки 5% лісу (мають по черзі: 2·4%, 4·7%, 5·7%, 1·4% і т. п.

Та доволі вже цього реєстру похибок, нонсенсів, безглуздя. Одна система і при хліборобстві і при скотарстві, промислі, торгівлі . . . Уже й самому надоїло, думаю, що шановному читачеві теж. Покиньмо те, що єсть в економічній главі й розгляньмо чого нема.

Нема двох дуже важних річей. Обі вони в цім саме меморіалі dokonче потрібні, та мабуть наші вчені дипломати й тут теж зайвий раз за поодинокими деревами не добавили . . . лісу.

Перша річ ось яка. Кожний, що, знаючи відносини на Україні, оцінює їх з безпристрасного природнописно-наукового погляду, мусить признати, що коли не розв'яжеться земельного питання цілком радикально ділом, не словом тільки, на користь українського селянства, а промислу не віддасться в руки робітницьких кооперативів — української державності не буде. Цього вимагає не тільки біологічна суть цієї підпороди *Homo sapiens*, яка зветься в буденному житті українським народом, але й сама природа тієї закутини земної кулі, що зветься „Україна.“ Парижський меморіал мав цей — можно сказати „собачий“ обов'язок вяснити цю справу західньо-європейським політикам, дипломатам, фінансистам і т. п. Він повинен був їм доказати правдивість цього позірного парадоксу, що тільки по таких реформах зможе Україна давати на довгі часи Західній Европі потрібні засоби поживи й сирівців в обмін за промислові продукти. Про індустріалізацію України говорити (ст. 79) і не політично і безглуздо. Неполітично — думаю — тому, що при загальній ігноранції в українських справах західньо-європейські міродатні круги моглиб серіозно поміркувати: як що Українці, діставши самостійну державність, розв'яжуть у себе промисл, то які ціни вони нам заспівають за свій хліб, яку вони нам зроблять конкуренцію на Близькому Сході при своїому вигідному

географічному положенні?! Безглуздо тому, що Україна ніколи не зможе бути промисловим краєм навіть у такому розмірі як Франція, про Англію, Німеччину, Бельгію нема чого й згадувати. Вугля на Україні багато менше, чим у Франції (що двічі менча,) менше навіть як у Бельгії (що поверх 30 разів менча.) Водяні сили при рівнинній характері краю (середня висота України тільки 200 м, текстурна слаба!) дуже нікчемні, вітрові більші, та таки не до порівняння з такими-ж силами західньо-європейських країв Припливу й відпливу Чорне море не має, Каспій — теж. Де-ж мотори для зроблення України промисловою країною?! Чи тому, що всякі наші соціалдемократичні доктринери товкмачуть сливе у кожній брошурці, що Україна мусить перейти питому всім краям землі (sic!) еволюцію від аграрного стану до індустріального, це має дійсно бути правдою? Цілком ні! Кожна природописна систематика отже й географічна знає, що ніякого універсалізму в цих справах немає. Як розвиток дуба інакший як розвиток вже не пальми, а липи, таксамо розвиток України мусить по природним конечностям піти інакшими шляхами як розвиток Бельгії, чи навіть Німеччини. Промисловою *par excellence* державою Україна ніколи не буде; як український громадянин скажу: Дай Боже, аби ми змогли колись бодай так розвинути наш промисл, аби нам самим вистарчав!

Треба було в парижському меморіалі про хліборобство, промисл і торгівлю України говорити тільки правду (але „солідну“ правду), щоби доказати західній Європі, яку користь вона моглаб мати з утворення української держави. Прецінь про завзяті з'усилля західньоєвропейських держав: визволитись від диктату Америки в справах поживи й сирівців уже горобці по дахах цвірінькають . . .

Друга важна річ, якої в своїй легкодушности не порушили наші вчені дипломати в парижському меморіалі, це справа тісних відносин української справи до великих шляхів світової лучби. Буття чи не буття української держави мусить дуже сильно заважати на цілому цьому велитенському жмутові світових шляхів лучби, морських і сухопутних, що проходять східною частиною Середземного моря й там розходяться по Передній Азії. Сухопутня найближча сполука Англії з Індією (ортодромне коло Лондон—Дельгі) проходить саме здовж усеї України (Бересгя — устя Куми), залізничні пляни Берлін—Багдад, Перські залізниці, забезпечення для Англії суеського каналу і т. и. все те дуже тісно звязане з українською справою. Проблеми світової лучби (це майже те саме що й торгівлі) вже здавна так тісно сплетені зі світовою політикою. Щож доперва під цю пору . . .

Та наш меморіал про це все нічичирк! Можеж це було, або буде зроблене в „тайних нотах“ . . .

Кінчу. Я не політик ні дипломат, тому ні пятої глави, ні кученьких „Conclusions“ обговорювати не буду. Та на закінчення такж тиснеться під перо кілька гірких слів.



Мирова конференція дотепер не визнала України як самостійної держави. Усі свідомі громадяне України ждуть цього визнання і дивуються, що воно не йде. І я ждав і дивувався. По прочитанню парижського меморіалу я перестав дивуватися. Бо чиж можуть великі держави світу, колишні альянти Росії, визнати самостійність такої держави, якої урядові репрезентанти в Парижі (а кожний західний європеєць думає, що вони сіль української землі) подають такі меморіали? Певне! Самими меморіалами не збудується держави. Колиб наш уряд зумів був з'організувати адміністрацію, колиб не був занепастив своїй героїській армії, то навіть у десятеро гірший меморіал зробивби своє діло й то світло!

Але . . . От: Сан-Сальвадор, Ондурас, Нікарагуа, Аїті, Сан-Домінго, Ліберія . . . Тільки що в Європі, тільки що в цій „забавної“ держави має бути до мільона квадратних кілометрів і до 55 мільонів населення!

„Пани бавляться, а на хлопів шкура тріщить!“

Чому це так? Бігме не знаю!

Прецінь у нас є доволі гарних спеціалістів по географії, статистиці, історії, етнографії, мові, літературі, ріжним галузям господарства і т. и. Переважно вони за кордоном; скомунікуватись із ними легко. Тягнути їх до Парижу навіть не було треба. Є прецінь в Європі пошти, маємо-ж дипломатичних кур'єрів. Річ дуже проста. Парижська делегація пише лист до спеціаліста імярек: „Дай нам огляд території на 80 стрічок“, до другого: „напиши про український театр на 20 стрічок“ до третього: „напиши 120 стрічок про земельну справу на Україні“ і т. и. і т. и. Потім малий редакційний комітет складає ці матеріали в одну цілість. Тим родом мігби був повстати дійсно гарний і доцільний меморіал.

Замість цього зробилось таке, що з непереможною силою тисне під перо важкі слова Івана Франка:

„Від сорому, який нащадків пізніх  
Палитиме, заснути я не можу!“

Відень, 1920. 6. квітня.

Василь Вишиваний.

### Сектанти.

Хто на кого орієнтується?

Всі ріжноманітно. Один на особу. Другий на партію. Третій на форму влади. Четвертий на чужі держави. І з останніх один на Польщу, другий на Німеччину, третій на Антанту; і т. д.

Це сектанство!

Колись в Росії люди гинули, в вогонь лізли із за того, чи молитись двома чи трьома пальцями? Чи казати „Господи помилуй“ чи „Господи помилуй“.